

Бойченко М. І.,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теоретичної і практичної філософії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ (Україна)
boychenko_m@univ.net.ua*

ВИМІРИ І ВЕРСІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД

Статтю присвячено обґрунтуванню необхідності вироблення державної концепції національної ідентичності як основи надання освіти в Україні. Національна ідентичність має стати результатом синтезу усіх наявних її вимірів і усіх можливих її версій.

Ключові слова: національна ідентичність, суверенітет, державна концепція національної ідентичності, космополітизм, мультикультуралізм, суперстрат.

The article is devoted to substantiating the need to develop a national concept of national identity as a basis for providing education in Ukraine. National identity should be the result of a synthesis of all available dimensions and all possible versions of it.

Keywords: national identity, sovereignty, state concept of national identity, cosmopolitanism, multiculturalism, superstratum.

Національна ідентичність є предметом гордості її носіїв, і її розглядають як основу сучасної нації. На противагу класичному етнічному критерію належності до нації, національна ідентичність акцентує увагу передусім на національній свідомості, точніше на усвідомленні себе представниками певної нації людей дуже різного походження – етнічного і навіть расового, прихильників різних релігійних і ідеологічних переконань. Так, національну ідентичність як засновану на переконаннях її носіїв розглядає британський політичний філософ Бенедикт Андерсон [1]. Національну ідентичність деякі автори розглядають як підставу для примирення між різними соціальними групами всередині суспільства, тоді як нерідко соціальна ідентичність взагалі і національна ідентичність зокрема якраз постає як джерело соціальних напружень і конфліктів [7, с. 117-118]. Водночас, деякі дослідники взагалі ставлять під питання доречність самої національної держави за глобальної доби і виступають за поширення ідеології і практики космополітизму [2], особливо в світлі поступового, але неухильного наростання ознак мультикультурності сучасного суспільства [9]. Такі автори, як Юрген Габермас, один з ідейних архітекторів Європейського Союзу, все ж вбачають не просто можливість, а життєву необхідність збереження національної держави і національної ідентичності за умов глобалізації і як противагу надмірному космополітизму [3]. У цьому ракурсі питання національної ідентичності має розглядатися як таке, у якому має втілюватися знаменитий принцип «in pluribus unum». Зокрема, усі виміри і версії національної ідентичності варто розглядати як можливості її збагачення і посилення, а не як внутрішню суперечливість і слабкість самого концепту.

Виміри національної ідентичності можна співвіднести, наприклад, з вимірами національної ідеї, як це свого часу пропонував Микола Михальченко: економічний, політичний, правовий, мистецький тощо – згідно основних форм суспільної свідомості [6]. Адже дійсно, ідентичність – те, що виявляють за допомогою самоусвідомлення і що все більшою мірою утверджується за його допомогою. Але ще більш важливою тут є думка автора, що національна ідея має свої особливі втілення, які є її змістовою конкретизацією і доповнюють одне інше, а не просто являють собою формальні виміри одного й того ж. І тут важить те, що виміри національної ідеї є об'єктивними, вони лише відображаються у свідомості, але при цьому незалежно від неї у своїй неусувній національній специфіці функціонують соціальні системи – економічна, політична, правова тощо.

Втім, значущість свідомої національної самоідентифікації все ж набуває все більшої ваги у визначенні національної ідентичності. Наприклад, французька національна ідентичність встановлюється вже не переважно етнічними ознаками, а усвідомленням себе французом: це можуть бути люди, за етнічним походженням представники Алжиру, Єгипту, Лівану, Сенегалу, Камеруну, Таїланду, Китаю, Канади, США, Тринідаду-і-Тобаго, Полінезії, Польщі, Румунії і багатьох інших країн, тобто арабського, африканського, китайського, метисного, полінезійського, слов'янського світу тощо – але усі вони можуть усвідомлювати себе французами, знаючи і послуговуючись вільно і повсякденно французькою мовою, знаючи французьку культуру і історію, читаючи французькі новини і слухаючи французьку музику. Чим більше вимірів національної ідентичності стане питомо і свідомо національними для її носіїв, тим міцнішою буде така ідентичність. Питання суверенітету і республіканізму розглядають не як протизвагу, а як основу внутрішньо національного розмаїття [5].

Однак, не можна заперечувати й того, що така множинність і строкатість етнічного субстрату не може не здійснювати постійний культурний тиск на національний суперстрат: сучасна французька мова, французька культура стають все більш розмаїтими і являють собою нині швидше кілька версій французької ідентичності, які можна вирізнити за різними ознаками. Тривалі практики особливого вживання французьких мови і культури породили французьку Квебеку і Полінезії, мавританську і близькосхідну, тайську і південноамериканську версії французької. І це лише за субстратною ознакою! А якщо звернемо увагу на саму Францію – знайдемо не менше версії національної ідентичності, як регіональної, так і політичної, релігійної і навіть класової (хоча й уже у дещо іншому розумінні класів, аніж їх бачив Карл Маркс). І все це якимось дивом не заперечує, а лише збагачує і живить національну ідентичність французів. Схожу картину можна спостерігати і у інших сучасних розвинених націй – і зовсім не обов'язково з імперським минулим. Мовні процеси взаємодії субстрату, суперстрату і адстрату аналізують і вітчизняні мовознавці [8]. Національна ідентичність є системою динамічної рівноваги, яку утворюють множинні версії цієї ідентичності.

Щоб національна ідентичність не набувала шизоїдного характеру [4], а нація не розпадалася на частини: регіони, колонії, релігії, політичні осередки, богеми, еліти і космополітичні соціальні маси, якраз і потрібне згуртування усіх цих надто розмаїтих культурно представників цієї нації довкола чітко окреслених ідентифікаторів національної ідентичності, які мають бути наявними у кожному її вимірі. І тут важко переоцінити роль держави у забезпеченні загально національної інтеграції усіх версій національної ідентичності у забезпеченні узгодженого функціонування усіх соціальних систем на благо національної ідентичності.

Одним з провідних напрямів реалізації державної політики у сфері імплементації стратегії утвердження національної ідентичності та відповідних державних програм є забезпечення національно орієнтованої освіти. Як уже зазначалося вище, мова не йде про вузьке, надмірно етноцентричне розуміння нації і національної освіти.

Активно мають бути використані ідеї політичної нації, громадянського суспільства як основи нації тощо. Але у освіті мають бути наскрізними лініями проведені ключові аспекти національного наповнення освітнього процесу – орієнтація на українську як основну мову викладання, обов'язкове і повноцінне вивчення історії України і головне – присутність чіткої державної концепції національної ідентичності. Таку концепцію, на жаль, нині не маємо – і це головна проблема як для держави, так і для національної системи освіти. Для її вироблення необхідно не скорочувати державні витрати на гуманітарну сферу, а сконцентрувати їх у короткий час на основних національних проектах, першим серед яких має бути проект розробки державної концепції національної ідентичності.

Звісно, державна концепція національної ідентичності не може нав'язуватися усьому громадянському суспільству, однак вона має стати основою здійснення державної політики загалом і діяльності усіх окремих органів державної влади і окремих державних організацій. Така концепція

має застосовуватися усіма представниками держави у публічному просторі постійно і за кожної нагоди. Без цього навряд чи успішними будуть спроби освітян бути послідовно національно свідомими: не вистачатиме ані системності забезпечення національної основи освіти, ані кращих прикладів з суспільного і особливо політичного життя. З іншого боку, освітяни мають багатий досвід впровадження знань і цінностей, а тому мають стати одними з основних розробників державної концепції національної ідентичності України. Це їм не лише до снаги, але й до справи: кому не вносити пропозиції щодо такої концепції, як не майбутнім виконавцям державних програм щодо її втілення в життя.

Освітня складова має стати не останньою, а першою ланкою у розробці такої концепції – це не лише підвищить ефективність її втілення у сфері освіти, але й зробить саму концепцію більш демократичною, більш методично виваженою, більш прагматичною, тобто така концепція перебере на себе кращі риси сучасної освіти. Не варто забувати, що саме ідеї доби Просвітництва свого часу сприяли становленню сучасних національних держав, формуванню їхньої ліберальної ідеології і послідовній демократизації цих держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти . Міркування щодо походження й поширення націоналізму / пер. з англ. В. Морозова. 2 вид., перероб. – К. : Критика, 2001. – 272 с.
2. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія /пер. з нім.Олександра Юдіна. – Київ: Ніка-Центр, 2011. – 407 с.
3. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність / пер. з нім. // Умови громадянства: 36. ст. / під редакцією Варта ван Стінбергена. – К.: Український Центр духовної культури, 2005. – С. 49-70.
4. Делез Ж., Гваттари Ф. Анти-Эдип: Капіталізм и шизофренія / пер. с франц. и послесл. Д. Кралечкина; науч. ред. В. Кузнецов. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 672 с.
5. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади / пер. з фр. Л.Кононовича. – К.: Кальварія, 2003. – 216 с.
6. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К. : Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.
7. Монжен О. Виклики скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції /пер. з фр.. – К.: Дух і літера, 2012. – 360 с.
8. Семчинський С.В. Про лінгвістичну специфіку субстрату (характер слов'яно-східнороманської мовної взаємодії) // Studia Linguistica. – Випуск 6/2012. – С. 28-37.
9. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» /пер з англ.. – К.: Альтерпрес, 2004. – 172 с.

Борінштейн Євген Русланович,

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціології та
менеджменту соціокультурної діяльності*

*Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», місто Одеса,
eborin197013@gmail.com*

АКСІОЛОГІЧНИЙ БАЗИС РОЗВИТКУ ТАЛАНОВИТОЇ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У роботі досліджується ціннісні підвалини розвитку талановитої особистості в системі освіти. Аналізуються цінності освіти як соціокультурні ідеали сучасного суспільства. Дається визначення талановитої особистості. Відзначається роль національної ідентичності у формуванні талановитої особистості.